

**«НА КРИЛАХ ПІСЕНЬ»: СТЕПАН СТЕЛЬМАЩУК –
КОМПОЗИТОР, ДИРИГЕНТ, ПЕДАГОГ
(ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Німилевич О. М.

доцент,

*доцент кафедри музично-теоретичних дисциплін
та інструментальної підготовки*

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

У 2025 році виповнилося 100 років визначному хоровому диригенту, педагогу, композитору, музикознавцю, фольклористу, культурно-громадському діячеві, професору Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Степану Стельмащuku (1925–2011). З цієї нагоди у Дрогобичі побачила світ книжка спогадів про митця [8]. Сьогодні такі постаті – це вже цікава історія розвитку Франкового університету в древньому Дрогобичі і музичного мистецтва в Україні загалом. Спогади залишаються і промовляють до нас своєю глибиною, теплом, правдивістю, залишаючи в пам'яті образ світлої особистості. Сьогодні, в часі руйнівної війни з одвічним московським окупантом, з глибоким розумінням і відчуттям сприймаються ті виразні риси натури Степана Стельмащука, який, пройшовши II світову війну і беручи участь у воєнних діях у Білорусі, Польщі і боях за Берлін, бачивши і переживаючи це зло, так ревно любив рідну землю, вітчизну, рідну пісню і все життя, незважаючи на важкі перепони, присвятив служінню своєму народові та його культурно-освітньому розвою. А закладалися ці риси особистості в родинному колі в селі Скородинці Чортківського району на Тернопільщині, у товариствах «Сокіл» і «Відродження», в Українському війську (УВ), «Українському освітньому товаристві». Проте потяг до мистецтва, зокрема хорового, проявлявся з дитинства і після закінчення війни С. Стельмащук отримав ґрунтовну освіту у Львівському державному музичному училищі і консерваторії ім. М. Лисенка у знаних музичних діячів – С. Людкевича, І. Гриневецького, І. Негребецької, А. Кос-Анатольського, Р. Сімовича, В. Василевича, М. Антківа, Я. Шуста, Є. Козака, отримавши кваліфікацію диригента хору та викладача музичних дисциплін. Згодом праця: у Львівському державному педагогічному інституті та музично-педагогічному училищі ім. Ф. Колесси; від 1961 року, після об'єднання Львівського і Дрогобицького педінститутів у Дрогобицькому педінституті ім. І. Франка до 2001 року.

Захоплюючою постає робота диригента як керівника хору ровесників у рідних Скородинцях та хорів Магдебурзького будинку офіцерів і військових частин під час служби в Німеччині, праця з різноманітними хорами Львова, керівництво студентським хором Львівського, а згодом і Дрогобицького педагогічного інституту (1955–1964), з яким здійснив ряд успішних концертних подорожей до Вільнюса, за маршрутами Львів – Київ – Ніжин – Канів та Дрогобич – Моршин – Рогатин – Бережани – Тернопіль – Скородинці, у містах Стрийщини, Сколівщини, Турківщини, Старосамбірщини і у Львові. Диригент готував цікаві програми, вводив до репертуару твори українських композиторів-класиків і сучасних авторів, обробки народних пісень, подорожі колективу надавали багато інформації студентській молоді, плекали любов до рідної землі, патріотизм, розкривали факти і творчість заборонених на той час видатних особистостей української культури. Все це привертало пильну увагу керівників партійних органів, які вбачали в заняттях хору загрозу для «правильного» виховання молоді, й у 1964 році було припинено існування колективу.

Та особливе місце серед усіх цих хорів займає чоловіча хорова капела «Бескид» створена у 1962 році при Дрогобицькому державному педагогічному інституті ім. І. Франка (сьогодні – університет). Вона постала в процесі підготовки до відзначення 120-річчя від дня народження М. Лисенка. До репертуару входили обробки народних пісень, класичні твори, композиції сучасних авторів, а відгуки на виступи колективу рясніли захопленням і зворушливими побажаннями. С. Стельмашук керував капелою впродовж 37 років, до 1999. За ці роки талановитий диригент боровся з московсько-комуністичним режимом пісню, високопатріотичним репертуаром і це йому вдалося ціною свого здоров'я, проте ця боротьба знаходила відгомін у серцях вихованців та тисяч і тисяч слухачів...

Творча спадщина С. Стельмашука містить авторські твори (найвідоміші з яких «Плач Ярославни» (за Т. Шевченком), «Ой ідуть тумани» (сл. І. Франка), «Остання ніч» (сл. М. Старицького), «Серенада» (сл. С. Руданського), а також солоспіви на вірші Т. Шевченка, Р. Братуня, Д. Павличка, Я. Купали. Збірка «Двадцять українських коляд для мішаного хору» [4] в гармонізації С. Стельмашука, створена до 2000-ліття народження Ісуса Христа, подає у фаховому опрацюванні для хору зразки відомих і малознаних церковних коляд. Понад п'ятдесят років (1949–1992 з перервами) композитор працював над музикою до «Служби Божої» [6], опублікованої 2002 року у Львові.

Як збирач і дослідник музичного фольклору С. Стельмашук упорядкував збірки «Сто українських народних пісень села Скородинці на Тернопільщині» (1967) та двотомне видання «Пісні Тернопільщини» (1989 – 347 фольклорних зразків, 1993 – 325 пісень, видані спільно з П. Медведиком). «У наш час – це найповніша і ще за обсягом неперевершена збірка народних пісень Тернопільщини,

створена не спільною працею якогось дослідницького колективу, а подвижницькими зусиллями однієї людини» [1, с. 49]. Знаковим виданням в упорядкуванні С. Стельмашука, С. Процика і А. Славича стала книжка «Перший ужинок» (2003) [3] як підсумок велетенської праці у сфері фольклорної практики студентів музично-педагогічного факультету ДДПУ ім. І. Франка у 1989–1994 роках. Тут подано понад 160 записаних народних пісень із понад тисячі зібраних студентами на великій території – від Надсяння на заході до Хмельниччини й Житомирщини на сході. Здійснити розшифрування на належному фаховому рівні студентам допомагали викладачі кафедри О. Яцків, Б. Пиц, А. Славич, Л. Федоронько. До книжки ввійшли пісні календарно- (веснянки і гаївки, коляди, весільні і колискові пісні) та родинно-обрядові, побутові, історичні, народні романси, пісні літературного походження, стрілецькі й повстанські пісні, пісні-молитви, а також фольклорні зразки, які виявилися знахідками – дві дражнилки («Бережани-сакрамани» і «Біличани-дрітярі») зі Старосамбірщини, цікаві тим, що не вигукуються звично, а співаються. Збірник, з вичерпною паспортизацією пісень, алфавітним індексом фольклорних зразків, поданням пісенної географії видання, став добрим прикладом для подібних студентських фольклорних експедицій і вартий продовження у справі систематизації матеріалів, зібраних під час практики.

Творча спадщина С. Стельмашука повниться також і чотирма пісенниками для молоді: «Ой, зібралась звірина» (50 українських народних пісень-казок для дітей, Київ, 1991), «Педагогічні пісні» (72 пісні, Київ, 1997), «Пісенник для учнівської молоді» (55 пісень, Львів, 2006), «Нас Україна зове. Патріотичні пісні для школярів» (61 пісня, Львів, 2009), спрямованими на патріотичне виховання, на формування світоглядних уявлень учнів про систему людських цінностей. Заслуговує на увагу співпраця С. Стельмашука у 1994–2010 рр. з дитячим часописом «Світ дитини» у музично-пісенному розділі.

У науковій царині вагомим здобутком стала монографія «Дмитро Котко та його хори» [5]. Замилювання мистецтвом співу хору Д. Котка С. Стельмашук проніс ще з дитинства, слухаючи розповіді брата Павла, а згодом вчителя Сельського. Поштівка 1930-х років зі світлиною хору Котка, яку йому в 1945 році вислав брат до Німеччини, стала талісманом у часі військової служби [9]. Задум написати монографію про Д. Котка виник під час зустрічі у 1969 році з дири-

гентом, а праця над нею затягнулася на роки, до 2000 року. З «Особової справи професора Степана Стельмашука» [1, 90-93] проливається світло на всі перипетії і перешкоди, пов'язані з обранням теми для наукового дослідження про диригента, який (за формулюванням партійних органів) вів націоналістичну та антирадянську діяльність. Проте книжка вийшла друком і вдалася на славу, а згодом

примножилось ще усіяких матеріалів і з'явилась чергова праця про Д. Котка – «Причинки до публікацій про Дмитра Котка» [7].

Степанові Стельмашукові випало жити й творити в атмосфері суспільної безвиході, коли духовно ламалися найстійкіші... Але яскраво виражений моральний максималізм С. Стельмашука дозволив митцеві вистояти.

Ювілейне видання ввібрало спогади однодумців і друзів С. Стельмашука, від яких композитор, диригент і науковець черпав наснагу й впевненість у своїй праці. Серед них видатні представники українського музичного мистецтва, композитори, виконавці, педагогіко-колеги, яких гуртувало служіння українському мистецтву і популяризація української пісні. Презентація видання відбулася в Дрогобичі 17 грудня 2025 року [2] та 18 березня 2026 року у рамках II книжкового фестивалю «Літературна Дрогобиччина». Видання слугуватиме джерелом для поглибленого вивчення творчості Степана Стельмашука та розуміння процесів трансформації художнього життя окресленого періоду, сприятиме глибшому усвідомленню культурних і духовних процесів в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Література:

1. Блашків В., Гушоватий П. Степан Стельмашук – композитор, хоровий диригент, фольклорист і педагог. Дрогобич : Посвіт, 2014. 184 с.
2. З нагоди 100-річчя від дня народження Степана Стельмашука у Дрогобицькому університеті презентували книгу спогадів. URL: <https://dspu.edu.ua/news/z-nagody-100-richchya-vid-dnya-narodzhennya-stepana-stelmashhuka-u-drogobyskomu-universyteti-prezentuvaly-knygu-spagodiv/>
3. Перший ужинок: матеріали фольклорної практики / упор. : С. Стельмашук, С. Процик, А. Славич. Дрогобич : НВЦ «Каменяр» ДДПУ, 2003. 142 с.
4. Стельмашук С. Двадцять українських коляд для мішаного хору. Дрогобич : Відродження, 1998. 40 с.
5. Стельмашук С. Дмитро Котко та його хори. Жовква : Місіонер, 2000. 335 с.
6. Стельмашук С. Служба Божа для недільної відправи (з недільними антифонами та причасними різних свят цілого року). Львів : ПП Сорока Т. Б., 2007. 88 с.
7. Стельмашук С. Причинки до публікацій про Дмитра Котка. Львів, 2010. 87 с.
8. «На крилах пісень»: Степан Стельмашук / ред.-упор. : О. Німилевич, Л. Філоненко, П. Гушоватий. Дрогобич : Посвіт, 2025. 400 с.
9. Чернопиский М. Стельмашук Степан Ількович URL: <http://ntsh.org/content/stelmashchuk-stepan-ilkovich>